

- освіти: Навч.посібник .- К.: Центр “Магістр-S” Творчої спілки вчителів України, 1996.
3. Риккерт.Г. Философия жизни: Пер. с нем. – К.: Ника-Центр, Вист-1998., Виндельбанд. В. Философия культуры: избранное /РАН, Институт науч. информации по общественным наукам.- М., 1994., Дробницкий О.Г. Мир оживших предметов. - М.: Мысль, 1971., Гранин Ю.Д. Социальное познание и оценка // Творчество и социальное познание. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979., Чавчавадзе Н.З. Культура и ценности. - Тбилиси: Мецние-реба, 1984., Ручка А.А. Социальные ценности и нормы. - К.: Наукова думка, 1976.
 4. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. - М.: Высшая школа, 1980. – С. 292.
 5. Андрущенко В.П. Вийти за межі моделі “розвитку навздогін” // Віче. – 2001. - №. 10 – С. 89.
 6. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) /Упорядники: Степко М.Ф., БолюбашЯ.Я., Шинкарук В.Д., Грубіянюк В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім.. В.Гнатюка, 2003. – С.4.
 7. Нікітіна В.В. Аксиологічні аспекти реформування освіти в Україні // Філософія освіти в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції "Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні". (1-3 лютого 1996 року). – К.: ІЗМН, 1997.

Коваленко О.В.

ЕЛЕМЕНТАРНА СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ЯК ПАРАДИГМАЛЬНИЙ КОНСТРУКТ У СКЛАДІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОБРАЗУ МИСЛЕННЯ

Анотація

В статтє рассматривается элементарная социальная структура как парадигмальный конструкт в составе социологического образа мышления.

Соціологія – мультипарадигмальна наука, що свідчить не тільки, про її молодість, недосвідченість а й, напевно, про недостатньо високий рівень логічної та логістичної освіченості соціологів. Таке положення обумовлено невеликою кількістю годин за курсом “Логіки”, що читається у вищих навчальних закладах і, як наслідок, невміння практично застосовувати засоби логіки в побудові соціологічного, та інших видів знання [1]. Саме тому, на наш погляд, дорослішання соціології як науки можна і необхідно починати з наведення порядку в думках соціологів, використовуючи при цьому логічні, логістичні, наукометричні й інші

засоби організації предметів їхніх думок у строгу систему соціологічного знання. Завдання дуже не просте, але вирішувати його необхідно.

Аналізуючи соціологічну літературу, а також спираючись на досвід інших наук: фізики (у пошуках атома), хімії чи, наприклад, археології, де Ж.Гарден спробував розібратися в природі наукових міркувань дослідника, ми пропонуємо один з варіантів рішення даної задачі [2].

Принципова позиція складається в пошуку того елементарного “атому”, тієї елементарної одиниці, яка з самого початку буде визначати нерозкладну цілісність предмета думки соціолога, що міркує про об'єкт та предмет своєї науки. І таку одиницю ми пропонуємо у виді ЕЛЕМЕНТАРНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ (ЕСС).

Визначення поняття: ЕЛЕМЕНТАРНА СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА – це організація людей на основі виробничої, економічної та ідеологічної систем. (див. Таблиця 1.)

Родова ознака у визначенні відноситься до терміна “структура” того поняття, що ми визначаємо і вказує тільки на такий клас об'єднання людей, між якими встановлюються визначені зв'язки і відносини, що породжують цілісність. Порушення зв'язків і відносин веде до дезорганізації, порушенню цілісності, руйнуванню структури.

Таблиця 1.

Аналіз елементів визначення ЕСС із погляду їх логічного і парадигмального статусу.

родова ознака		видові відмітні ознаки
організація	людей	на основі виробничої, економічної, ідеологічної систем
пануюча парадигма	область застосування парадигми	межі застосування або дії парадигми

Видові ознаки визначення відносяться до терміна «соціальна» і вказують на такі відмінні риси об'єднання людей, що мають місце тільки у виробничій, економічній й ідеологічній системах.

Ніяких інших ознак (істотних) елементарна соціальна структура не має і цей факт фіксується терміном “елементарна”. Елементарна соціальна структура – свого роду аксіома, прийнята за визначенням (див. Д. Гільберт) і подальшому розкладанню не підлягає [3].

Що дозволяється?

Відповідь на це питання надзвичайно важливе з погляду розуміння принципу побудови системного соціологічного знання і міститься в парадигмальному аналізі визначення ЕСС. Суть його полягає в наступному. Так як у визначенні ЕСС пануючим пропонується поняття “організація”, вказується предметна область його застосування – “люди”, а також чітко визначаються межі його застосування або дії: виробнича, економічна й ідеологічна системи, подальші міркування про компоненти ЕСС повинні вестися тільки в рамках цих понять, яким можна “привласнити” статус категорій. Однак, “соціальними” вони стають за умови, що зміст кожної з них повинен виводитися через інші. Очевидно, що самі по собі категорії “організація”, “люди”, “виробнича система” та інші є загальнонауковими поняттями. Коли ж вони вступають у взаємозв'язок, взаємозалежність, вони утворюють замкнуту цілісність.

Слід зауважити, що процедурою визначення однієї категорії через іншу, ми обмежуємо предметну область їхніх значень, змінюючи тим самим їхній статус як загальнонаукових на статус спеціальнонаукових – “соціологічних” категорій. Однак, ця замкнута цілісність позначає таку дійсність, що інші науки не вивчають. У цьому складність соціології як науки і розуміння сутності її об'єкта та предмета. Разом з тим відкривається можливість коректної відповіді на питання: “що таке “соціальне”? Мова йде поки тільки про можливість!

Важливе є й інше питання – який механізм розширення соціологічного знання? Зазначимо, що ЕСС – поняття статичне. Якщо ж його динамізувати, виникає нова соціологічна категорія – елементарна соціальна взаємодія (ЕСВ).

Який механізм динамізації ЕСС?

У компонентний склад ЕСС вводяться категорії взаємодії та діяльності.

Визначення поняття. ЕЛЕМЕНТАРНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ – це організована взаємодія між людьми на основі виробничої, економічної й ідеологічної діяльності. (див. Таблиця 2).

Переміщення категорії “людей” з родової ознаки (у визначенні ЕСС) в область видових обумовлено тією обставиною, що ця категорія – статична, а поняття що визначається – “взаємодія” - динамічне.

Родова ознака звужує веберовську парадигму до рівня “організованої” взаємодії, а видові ознаки майже цілком виключають із соціологічного аналізу психологізовані та й інші види взаємодій. Правда, залишається категорія “людей”, що може провокувати на подібні дії. Однак, у контексті визначення цієї категорії через інші соціологічні категорії, “люди” розглядаються як носії соціальних, а не психологічних предикатів.

Таблиця 2.

Аналіз елементів визначення ЕСВ із погляду їх логічного і парадигмального статусу.

родова ознака	видові відмітні ознаки		
	1	2	3
організована взаємодія	між людьми	на основі виробничої, економічної, ідеологічної	діяльності
пануюча парадигма	область застосування парадигми	по місту	по динаміці
		межі застосування або дії парадигми	

Подальше розширення соціологічного знання може йти через уточнення обсягів понять, що входять у ЕСВ. Так, наприклад, визначення понять “виробнича”, “економічна”, “ідеологічна” діяльність, маючи загальну родову ознаку – “організована взаємодія людей”, розрізняються по своїх результатах. Так, для виробничої діяльності – це виробництво речей (у широкому розумінні) і фахівців; для економічної діяльності – виробництво грошей (кредити, продаж цінних паперів і т.ін.). Зауважимо, що виготовлення (друкування) банкнот відноситься до виробничої діяльності. Для ідеологічної діяльності – це виробництво ідей усілякого змісту: політичних (ідеї влади над речами і грошима, їхньою відповідністю - невідповідністю, розподілом, перерозподілом та ін.); юридичних (законів, що регламентують відношення); профспілкових, національних і навіть штатний розклад, посадові інструкції, накази і розпорядження, що є засобами, способами і механізмами виникнення “організації” - головної ознаки, центральної категорії, що отримує статус пануючої – “організаційної” - парадигми.

Співвідношення між “організаційною” парадигмою і парадигмою “взаємодії” складає основу розуміння нової соціологічної категорії – соціальної системи. При цьому “організаційна парадигма” визначає її сутність, а “парадигма взаємодії” - механізми виникнення і функціонування цієї сутності.

Закінчуючи аналіз першої частини наших роздумів щодо “дорослішання” соціології як науки, ми запропонували розглянути його з точки зору того, як повинен розмірковувати вчений-соціолог, створюючи наукове соціологічне знання. Уточнимо, що воно частково створено і в ньому відображене мислення того чи іншого соціолога (образ його мислення). Але чи керувався соціолог-вчений логічними, логістичними та іншими правилами мислення при створенні цього знання. Ми стверджуємо, що не завжди. І запропонували такі правила та їх

аргументацію, які викладаємо як підсумок наших роздумів щодо цього питання.

1. Визначенням ЕСС ми позначили ті суттєві елементи (ознаки), які повинна мати соціальна система любого рівня розвитку. Це: “організація”, “люди”, “виробнича”, “економічна”, “ідеологічна”, “система”. І зазначили замкнутість цих елементів в ЕСС. Уточнимо, що ввели ми їх за визначенням. А чи можна дати інше визначення ЕСС? Безумовно! Вимога одна: до складу визначення поняття повинні увійти лише такі елементи, які б мали місце у кожній соціальній системі любого рівня розвитку і бажано, щоб їх було небагато. Яке з визначень понять ЕСС буде краще, це з’ясується пізніше, коли в тій чи іншій парадигмі почнуть з’являтися протиріччя.

2. Визначенням ЕСВ ми в ЕСС ввели динамічний елемент (взаємодія, діяльність), залишивши незмінними інші елементи ЕСС. Введенням динамічного елемента в ЕСС ми вирішуємо два важливих моменти:

а) показали механізми можливого розширення соціологічного знання, додавши до статичних такі, що здатні створювати правила взаємодії статичних елементів з утворенням нових – як результат їх взаємодії.

б) Визначили компонентний склад парадигми. Кожна парадигма, а тим більше, якщо вона претендує на статус пануючої в соціології, повинна мати в своєму складі статичний та динамічний компоненти. Перший визначає елементи, а другий – правила та механізми їх взаємодії. Очевидно, що це положення навіть номінативно демонструється в парадигмах структурно-функціонального типу.

3. Найбільш важливим положенням нашої роботи є ідея утворення “соціологічних” категорій із загальнонаукових, за таким механізмом:

а) Спочатку дається визначення ЕСС та ЕСВ.

б) Дається визначення тих понять, які входять до складу ЕСС та ЕСВ. При цьому повинна зберігатись така вимога: при визначенні одного з понять, інші використовуються як родова або видові ознаки. Наприклад, даючи визначення понять: “виробнича”, “економічна”, та “ідеологічна” діяльність ми за родову ознаку брали “організована”, “взаємодія”, “людей”. Зауважимо, що ми не даємо визначення кожного поняття окремо, а лише використовуємо їх як родову або видові ознаки на даному етапі. І нічого більше.

Цією процедурою ми показуємо принципи утворення системного соціологічного знання, в якому одні поняття виводяться з інших. Це важливо, але головніше інше.

в) Даючи визначення одного поняття через інше, ми “звужуємо” зміст цих – загальнонаукових понять до такого рівня, що цей зміст стає детермінованим сутностями лише певного класу. Цією процедурою ми переводимо загальнонаукове поняття в спеціально наукове. Так, наприклад, після того як ми дали визначення поняття ідеологічної діяльності, результатами якої є виробництво ідей – політичних, юридичних, постанов, розпоряджень і таке інше, вони становляться сутностями, засобами та механізмами утворення змісту поняття “організація”. Але це поняття уже “звужено” до рамок такого, яке можна використовувати лише за участі людей, які включені у виробничу, економічну та ідеологічну діяльність. Юридичні закони, постанови, розпорядження не діють ні на тварин, ні на атоми, молекули: їх дія спрямована лише на людей. Остання частина твердження коректна лише в рамках аналізу ЕСС та ЕСВ, так як має місце подальше розширення соціологічного знання, але воно не становить предмета нашого дослідження в даній роботі.

На цьому прикладі ми хочемо показати також, що створені ідеї повинні бути матеріалізовані в ті чи інші документи, які не тільки

регламентують діяльність тієї чи іншої соціальної системи, але в подальшому будуть використовуватись як один із елементів “вимірювальної” процедури при дослідженні соціальних об’єктів по типу: “є документ, чи нема”, “відповідає діяльність системи документу, чи ні” і таке інше.

Таким чином ми показали лише принциповий механізм утворення спеціальнонаукових понять. Але як воно стає “соціальним”, отримує статус “соціологічної категорії”?

Відповідь одна – якщо його зміст розкривається через поняття, зазначені у ЕСС та ЕСВ. І розширення соціологічного знання здійснюється за системною технологією. Запропонована нами ЕСС тому і називається “елементарною”, бо з неї все починається. Але ще раз зазначимо, які б елементи не входили в ЕСС та ЕСВ – ті, які ми пропонуємо, чи інші – немає значення. Аби лише соціологічне знання створювалось за цією технологією і в найбільшій мірі відповідало дійсності, об’єкти якої іменуються “соціальними”. Тоді очевидно, що теоретична соціологія повинна відслідковувати – яка з парадигм в найбільшій мірі відповідає цим вимогам, точніша в своїх формулюваннях, визначеннях понять і вилучати такі, що містять в собі протиріччя, порушують правила побудови соціологічного знання (логічні, логістичні, та ін., які накопичені в других науках), або допускають вихід за межі означених вимог і таке інше. І вже аж ніяк не можна допускати змішування парадигм механічно! Тільки лише утворенням нової, але за цими правилами.

Разом з тим очевидно, що постає питання не тільки дослідження соціологічних парадигм і теорій, яке повинна здійснювати теоретична соціологія, а й вивчати та досліджувати правила мислення соціолога. Ці правила, з одного боку, повинні відповідати нормам логіки, а з іншого – нормативними правилами побудови соціологічного знання. Питання на перший погляд просте. Але в ньому є проблемний аспект, який зумовлений

тією обставиною, що закони логіки не мають ніякого відношення до дійсності, так як предметом логіки є закони мислення, а не дійсності. А соціологічне знання відображає закони соціальної дійсності і до мислення соціолога відносяться з певним застереженням (суб'єктивність вченого). Тому між цими законами соціологи не завжди усвідомлюють специфічність їх співвідношення. І цю специфічність повинна досліджувати соціологістика – розділ соціології, який вивчає образ мислення соціолога (ОМС).

Визначення поняття. ОБРАЗ МИСЛЕННЯ СОЦІОЛОГА – є відображене в соціологічному знанні мислення соціолога, який досліджував соціальні явища і процес та результати своїх роздумів зафіксував в статтях, книгах, підручниках тощо. Це поняття статичне. Якщо ж його розглядати як динамічний акт, то ОМС виступає як система гностичних дій, які виконує соціолог, щоб відобразити процес і результат своїх роздумів. Це такі як лінгвістичні дії, щоб словом об'єктивувати мислення як психічний (ідеальний) акт. Логічні дії, щоб поняттями об'єктивувати предмети мислення як сутності. Парадигмальні дії, щоб упорядкувати сутності у відповідності до загальноприйнятих норм, що сформувалися у суспільстві вчених-соціологів. В нашій роботі ми на предметній області ЕСС здійснили спробу торкнутися саме останніх – парадигмальних – дій, використовуючи при цьому засоби логістичного аналізу у співставленні з узагальненими нормами (парадигмальний аналіз в таблицях), які напрацьовані суспільством вчених-соціологів. Образ мислення соціолога, який здійснюється у відповідності до розглянутих нами норм і принципів, отримує статус “соціологічного”, так як може бути контрольованим на відповідність на кожному етапі його функціонування (як динамічний акт). Якщо він зафіксований в текстах соціологічного знання, то може бути дослідженим методами соціологістики, сутність яких

в даній роботі поки-що імпліцитна, але може бути об'єктивована. Але то буде вже інша робота.

Література:

1. Переверзєв В.Н. Логистика. – М.: Мысль, 1995. – 221с.
2. Гарден Ж.-К. Теоретическая археология. – М.: Прогресс, 1983. - 296с.
3. Гильберт Д. Основания геометрии. – М.: Ленинград, ОГИЗ, 1948. – 492с.

Т.Ф. Бірюкова

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Анотація

В статье раскрываются некоторые проблемы сохранения индивидуальности личности в процессе ее социализации.

Одним з найбільш вагомих протиріч суспільства, що розвивається, виступає суперечливий взаємозв'язок і взаємозумовленість тенденцій соціалізації та індивідуалізації. Абсолютизація однієї з сторін вже є відхиленням усієї системи функціонування соціального організму. Так, ствердження в недавньому минулому примату колективу і колективізму, порушення балансу індивідуального і колективного в глибинній свідомості людини, виховання недбалого ставлення до індивідуальності, до індивідуальних потреб людини, прагнення підкорити абстрактному “потрібно!” особисті потяги, бажання, настанови, волю людини привело до того, що сьогодні країна відчуває гострий нестаток в особистостях, здатних творити своє особисте життя і відповідати за нього, є дефіцит яскравих і талановитих індивідуальностей.

Узгодження інтересів особистості і суспільства і є суть означеної проблеми. З одного боку соціалізація – об'єктивний і необхідний процес, який забезпечує інтеграцію індивіда у суспільство, а з іншого –